

YAKIN ÇEVRE DOKTRİNİ BAĞLAMINDA DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN RUSYA FEDERASYONU ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASINA ETKİSİ

THE IMPACT OF THE NAGORNO-KARABAKH ISSUE ON THE NATIONAL SECURITY POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE CONTEXT OF THE NEAR ABROAD DOCTRINE

Öz

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Moskova'ya bağlı olan ülkelerin bağımsızlıklarını ilan etmesinden sonra Batılı ülkelerin ve farklı güvenlik örgütlerinin, Rusya Federasyonu'nun (RF) sınırlarında bulunan bölgelerdeki ülkeler ile yeni ilişkiler geliştirmeye başladıkları görülmektedir. Buradan hareketle Batılı ülkelerin özellikle Rusya'nın güneyinde bulunan Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye başlamış olmalarının Rusya için önemli bir ulusal güvenlik sorunu olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Tüm bunlarla birlikte hem jeopolitik hem de jeostratejik açıdan Güney Kafkasya bölgesinin diğer bölgelerden farklı olarak RF için çok önemli bir bölge olarak görüldüğü aktarılmaktadır. Ancak RF'nin 1993 yılında "Yakın Çevre Doktrini" bağlamında yalnızca Güney Kafkasya değil, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da bulunan eski Sovyet Cumhuriyetlerine karşı da ilgisini sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Burada RF'nin ortaya konulan "Yakın Çevre Doktrini" ile hem bu bölgeler üzerinde etkisini sürdürmeye çalıştığı hem de ulusal güvenlik politikalarını şekillendirdiği ifade edilmektedir. Çalışmada metodolojik olarak nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Sonuç olarak RF'nin ulusal güvenliğini sağlamak adına siyasi, askerî ve ekonomik gücünü sınırlarına yakın bölgelerde sürdürdüğü açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada genel anlamda, Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan "Dağlık Karabağ" sorunu, Rusya'nın tutumu ve Dağlık Karabağ'da yaşanan Birinci ve İkinci Karabağ savaşlarının "Yakın Çevre Doktrini" bağlamında RF'nin ulusal güvenlik politikalarına nasıl etki ettiği incelenerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: RF, Ulusal Güvenlik, Dağlık Karabağ, Yakın Çevre Doktrini, Güney Kafkasya.

Abstract

Following the collapse of the Soviet Union and the proclamation of independence by the nations that had been ruled by Moscow, western nations and various security agencies began to forge new ties with the nations in the RF's border regions in 1991. From this vantage point, it is clear that Russia views the fact that Western nations have begun to forge relationships with the South Caucasus nations, particularly in the south of Russia, as a significant national security issue. In addition to all of these factors, it is said that Russia views the South Caucasus as a key territory in terms of both geopolitical and geostrategic considerations. However, it is clear that the RF maintained its interest in the "Near Abroad Doctrine" in 1993, not only in the South Caucasus but also in the former Soviet Republics in Eastern Europe and Central Asia. It uses the "Near Abroad Doctrine" to maintain control over these areas and to guide the development of its national security strategies. The study was conducted

Murat ERCAN*

Seymur ABBASOV**

Eser GEMİCİ***

* Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü

E-posta/E-mail:

muratercan@anadolu.edu.tr

Orcid: 0000-0002-1315-9200

DOI: 10.59886/tsbder.1283029

** Anadolu Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans öğrencisi

E-posta/E-mail:

seymurabbasov@anadolu.edu.tr

Orcid: 0000-0003-2382-4646

*** Öğr. Gör. Dr., Anadolu
Üniversitesi, Eskişehir Meslek
Yüksekokulu

E-posta/E-mail:

esergemici@anadolu.edu.tr

Orcid: 0000-0002-8969-3151

Başvuru/Submitted: 14.04.2023

Kabul/Accepted : 13.07.2023

using the document analysis approach, which is a qualitative research method. As a result, it is obvious that the RF maintains its political, military, and economic clout in the areas bordering its own to safeguard its security. In this study, the "Nagorno-Karabakh" conflict between Azerbaijan and Armenia, Russia's stance, and how the First and Second Karabakh wars in Nagorno-Karabakh affected the RF's national security policies in the context of the "Near Abroad Doctrine" are analyzed and evaluated.

Keywords: RF, National Security, Nagorno-Karabakh, Near Abroad Doctrine, South Caucasian.

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batılı ülkeler karşısında önemli derecede güç ve prestij kaybı yaşayan Rusya Federasyonu (RF), değişen uluslararası sistem içerisinde yeniden kendi yerini konumlandırmak, kaybettiği güç ve prestijini yeniden kazanmak için birtakım politikalar uygulamak zorunda kalmıştır. Rusya, Yeltsin hükümetinin ilk döneminde, Batı yönlü bir politika izleyerek, kendi siyasal ve ekonomik yapılanmasını Batıya uygun şekilde biçimlendirmeye çalışmıştır. Özellikle 1991–1993 yılları arasında Atlantikçi (Batıcı) kısmın hükümte olması, Avrasyacı kısmı rahatsız etmiş ve Avrasyacılar, Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde etkisini artırmasını ve bu etkiyle eski gücünü yeniden kazanmasının olanaklı olacağı savını savunmuşlardır. Bu doğrultuda 1993 yılında RF siyasi karar vericileri *Yakın Çevre Doktrini* hazırlamışlardır. Zira *Yakın Çevre Doktrini* ile RF kendi ulusal çıkarlarını ve ulusal güvenliğini korumayı, Sovyetler Birliği'nden sonra boşalan bölgelerde Batılı ülkelerin etkisini azaltmayı hedeflemişlerdir. Ayrıca Moskova, yakın çevre politikaları bağlamında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) gibi örgütler vasıtasıyla bölgeler üzerinde etkisini ve işbirliğini geliştirerek, kendi ulusal güvenliğini sağlamlaştırmıştır.

Rusya için, yakın çevre politikaları bağlamında, Güney Kafkasya tarihi önem taşımaktadır. Çünkü Güney Kafkasya bir taraftan hem jeopolitik hem jeostratejik konumu itibarıyla, Avrupa ile Asya koridorunun üzerinde yerleşen ve doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin bir bölge, diğer taraftan da çatışmaların ve gerilimlerin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri olarak da bilinmektedir. Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan *Dağlık Karabağ* sorununun oluşmasında, Rusya'nın önemli bir etkisi bulunmaktadır. Sovyetler Birliği'nin varlığının sona ermesinden sonra bölgesel ve etnik çatışmaların artması sonucu, Güney Kafkasya da bundan kendi nasibini almıştır. Özellikle 1992 yılında, Rusya'nın desteğini alarak, Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal eden Ermenistan, 1994 yılında imzalanan anlaşmayla işgali durdurmuştur. Ateşkes anlaşmasına ve Rusya'nın desteğine sığınarak 28 yıl boyunca farklı ve çeşitli bahanelerle işgal süresini uzatmaya çalışan Ermenistan, Azerbaycan'ın teklif ettiği diplomasi ve müzakere yolunu reddederek mevcut statükoyu korumaya çalışmıştır.

İlham Aliyev döneminde izlediği dış politika ile Azerbaycan, bölgesel ve uluslararası düzeyde yumuşak güç unsurlarını tercih ederek Dağlık Karabağ sorunda ilgili bölgeyi işgalden kurtarmaya çalışmıştır. Ayrıca Azerbaycan uyguladığı başarılı dış politika ile birlikte, enerji politikalarının başarılı bir şekilde uygulanması ile Azerbaycan'ı Güney Kafkasya'nın önemli bir gücüne dönüştürmüştür. 2020 yılına gelindiğinde, Ermenistan'ın artan provokasyon eylemleri, 27 Eylül'den 10 Kasım'a kadar sürecek olan Dağlık Karabağ savaşında, Azerbaycan'ın diplomaside ve savaş alanında kazanmasına ve 26 yıllık statükonun ortadan kalkmasına olanak sağlamıştır. Özellikle, Türkiye hem işgal döneminde hem savaşın öncesi ve sonrasında Azerbaycan ile birlik, beraberlik ve dayanışma içinde olmuş ve Azerbaycan'ın politikalarını desteklemiştir.

Bu çalışma çerçevesinde, RF'nin *Yakın Çevre Doktrini* bağlamında Dağlık Karabağ'da oluşan çatışmanın olası ulusal güvenlik politikalarını nasıl etkilediği irdelenmeye çalışılmıştır.

Diğer yandan Azerbaycan'ın Ermenistan karşısında 2020 yılındaki 44 günlük savaş döneminde başarılı olmasına etki eden önemli faktörler ve İlham Aliyev döneminde Azerbaycan ile Rusya arasında Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin politikalar analiz edilecektir.

1. Ulusal Güvenlik Kavramının Gelişim Süreci ve Önemi

Güvenlik anlayışı, bireyin varoluşundan itibaren politik ve toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği açısından çok önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik olarak nitelendirdiğimiz kavram, gelişimine ilk olarak birey ve toplumla başlamış ve zamanla devletlerin ortaya çıkmasıyla devletlerin kendi iç ve dış dinamiklerini gerçekleştirebilmelerinin önemli bir ögesi haline almıştır. Daha geniş aktörlerin ortaya çıkmasıyla ulusal ve uluslararası bir boyuta dönüşen güvenlik kavramı, uluslararası sistemin yapısının anarşik olması nedeniyle devletlerin kendi iç ve dış güvenliğini koruması gereksinimlerini artırmış ve kendilerine tehdit ve tehlike oluşturan unsurlara karşı ulusal güvenlik politikalarını kabul etmelerini ve uygulamalarını zorunluluk haline dönüştürmüştür (Başurhan, 2018:20-21). Ulusal güvenliğin temel dayanağının da zeminini oluşturan güvenlik kavramının tam olarak tanımı üzerinde henüz bir fikir birliği bulunmasa da ve her ne kadar sınırları olmayan bir güvenlik anlayışının tüm güvenlik yaklaşımlarını ortadan kaldırdığı endişesi ortada olsa da güvenlik kavramının askerî, ekonomik, politik, insan, çevre, iklim, sosyal gibi tüm düzeyleri de içine alacak şekilde değişiminin ve dönüşümünün gerçekleşmiş olduğu bir gerçek olup bunun yanı sıra güvenliğe yönelik tehditlerde de bir değişimin yaşandığı ve askerî niteliğin ötesinde yeni tehdit unsurlarının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Güvenlik ve tehdit kavramlarında yaşanan tüm bu değişim ve dönüşümlerin salt askerî bakış açısıyla değerlendirilen ulusal güvenlik parametresinin de değişimini ve dönüşümünü beraberinde getirdiği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Güvenlik kavramı her ne kadar insanlık tarihi kadar eski olsa da güvenlik alanı ile ilgili akademik araştırmalar, kavramın tanımlanmasına yönelik çalışmalar yirminci yüzyılın ortalarında yani II. Dünya Savaşı sonlarında yapılmaya başlanmıştır. Özellikle güvenlik ile ilgili yapılan ilk çalışmalar realist kuram çerçevesinde şekillenmiş ve güvenliğin askerî boyutu esas alınarak kavramın anlamı dar tutulmuştur. Daha sonra bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası alanı tehdit eden unsurların sayısı arttıkça kavramın tanımında da değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Kavramdaki bu değişikliklerle birlikte uluslararası devletler de yeni ulusal güvenlik politikalarını şekillendirmişlerdir. Bu doğrultuda ulusal güvenlik politikaları, egemen ulus devletlerin kendilerini iç ve dış tehditlerden korumak, ulusal çıkarlarını ve güvenliklerini sağlamak için geliştirdikleri stratejik politikalar olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu politikalar çerçevesinde ülkeler, ulusal güvenliklerini sağlamak için ilk olarak diplomasi ve ikili müzakere gibi yumuşak güç enstrümanlarını kullanmaktadır. Ancak yumuşak güç enstrümanlarının bir sonuç vermemesi, ülkeleri kendi bekalarının koruması için askerî saldırı veya askerî müdahale gibi sert güç enstrümanlarını kullanmaya da zorlayabilmektedir (Gündüz ve Göçoğlu, 2020:727). Bununla birlikte ifade etmek gerekir ki bölgesel anlaşmazlıklar, kitlesel imha silahları, deniz haydutluğu, enerji güvenliği, siber güvenlik, çevre sorunları ve uluslararası göç gibi konuların güvenliği dar anlamından çıkararak yeni güvenlik sorunları olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Diğer yandan yukarıda sıralanan tüm yeni güvenlik sorunlarının, ulusal güvenliği sağlamada en önemli aktör olarak görülen devletlerin güvenlik politikalarını ve stratejilerini derinden değiştiren konular arasında olduğu görülmektedir. Çünkü Soğuk Savaş döneminin doğasının ortaya koyduğu güvenlik meseleleri askerî güvenliği ele alan dar bir çerçevede kalmış ve iki süper güç arasında devlet merkezli bir mücadelenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası gerek güvenliğin tanımında gerekse devletlerin ulusal güvenlik politikalarında değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı açık bir şekilde dile getirilmektedir. Buradan hareketle yukarıda da sıralandığı üzere sınırları aşan, devletleri ve milletlerin kendisini tehdit edebilecek nitelikte önem arz eden askerî olmayan tehditleri de içerecek şekilde güvenliğin tanımında ve

devletlerin ulusal güvenlik politikalarında yeni tanımlamaların ortaya koyulmasının zorunluluk haline geldiği ifade edilmektedir.

Ulusal güvenlik anlayışının modern dönem içerisinde gelişim sürecine baktığımızda, Avrupa genelinde 1618–1648 yılları arasında süren 30 Yıl Savaşları sonrası 1648'de imzalanan Vestfalya Barışı Antlaşması, ulus devletlerin hem dini açıdan hem de iç ve dış güvenlik politikaları açısından bir güvenlik şemsiyesi oluşturmasına olanak sağlarken insanların barış ve güven içinde yaşamasına atılan önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu çerçevede, Aydınlanma Dönemi içerisinde liberal ve realist düşünürlerden Immanuel Kant, Thomas Hobbes, Hugo Grotius gibi filozoflar, ulus devletin önemini ve üstünlüğünü vurgularken, bir taraftan da hukuk ve egemenlik gibi kavramların, ulusal güvenliği sağlamada önemli bir etken olduğu savını savunmuşlardır. Thomas Hobbes ile başlayan ve Max Weber'e kadar uzanan geleneksel ulusal güvenlik yaklaşımlarında, ulusal güvenliğin sağlanması esnasında kullanılan meşru gücün ancak devletler tarafından kullanılabilmesi savunulmuştur (Fjäder, 2014:116-117). Bu doğrultuda ortaya koyulan geleneksel ulusal güvenlik anlayışı, ulus devletin iç ve dış tehditleri kontrol altına alması ve bu zorlu süreci yönetebilmesi için zorunlu bir güvenlik bürokrasisinin oluşturulmasının ve devletin karşılaşılabileceği iç ve dış tehditlere karşı kendi bekasını güvence altına alabilecek bir güvenlik sisteminin gerekliliğinin önemini ortaya koymuştur.

Günümüz politik literatüründe sıkça kullanılan ve çoğu ülke tarafından iç ve dış güvenliğin sağlanması yönünde önemli bir politika unsuru olarak kabul edilen *ulusal güvenlik* kavramı anlayışının gelişimine, 1947 yılında ABD'de imzalanan Ulusal Güvenlik Yasası'nın önemli bir altyapı oluşturduğu dile getirilmektedir (Birdişi, 2011:151-152). Örneğin 1947 yılında, ABD'de kabul edilen Ulusal Güvenlik Yasası ile ulusal güvenlik kavramı, ilk olarak Amerika'nın genel anlamda dünya üzerindeki ulusal çıkarlarını ve güvenliğini sağlamaya yönelik bir kavram niteliğinde olduğu görülmüştür. Ancak ilerleyen zamanlarda ilgili kavramın, Batılı ülkeler tarafından da politik bir unsur olarak hızlı bir şekilde benimsendiği anlaşılmaktadır. 1945 yılında dönemin ABD başkanı Harry S. Truman Kongrede, ülkesinin tam olarak hem iç hem dış tehditlerden korunması için bir ulusal savunma konseyi kurulmasının gerekliliğini belirtmiş ve sonrasında savunma tabirinin geniş olmadığı için geniş kitlelere ulaşamayacağını ve bu bakımdan etkin olmayacağını düşünerek, ulusal savunma ifadesini ulusal güvenlik ifadesi ile değiştirmiştir. Özellikle ulusal güvenlik tabirinin devletin, bireyin ve toplumun bir bütün olarak güvenliğini sağlayan bir mekanizma olmasına olanak sağladığı dile getirilmektedir (Bellavita, 2008:11). Ulusal güvenlik politikaları anlayışının ülke genelinde yayılması, yukarıda da belirtildiği üzere, 1947 yılında Ulusal Güvenlik Yasası'nın oluşturulmasına ve devamında ulusal güvenlik konseyinin kurulmasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş döneminin sonlarına yakın, küreselleşme dalgasının hızla tüm dünya genelinde yayılması, uluslararası sistemin yapısında ve ulus devletlerin ulusal güvenlik politikalarında birtakım değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Devletlerin, geleneksel ulusal güvenlik politikalarının ve stratejilerinin değişime uğramasında ve farklı bir yapıya dönüşmesinde uluslararası terörizmin, salgın hastalıkların, doğal afet olaylarının, uyuşturucu ve organize suç örgütlerinin artması gibi nedenler önemli derecede etkili olmuştur (Fjäder, 2014:117). Son olarak, İngiliz akademisyen Barry Buzan, küreselleşme dalgasının ulus devletlerin birtakım alanlarında yönetim ve etki dairesini azalttığını ifade etmektedir. Ancak bu durumun devletlerin kendi iç ve dış politikaları üzerindeki etkilerini azaltmadığını, devletin ulusal ve toplumsal güvenliği sağlamada en önemli ve geniş bir kapasiteye sahip olan aktör olarak algılanmakta olduğunu aktarmaktadır. Ancak nükleer bir dengede devleti esas alan güvenlik anlayışı günümüzde kapsamı bakımından boyut değiştirmiş olmasının yanı sıra güvenlik aktörlerinin de çeşitliliğini beraberinde getirmektedir. Bugün en önemli ve ulusal güvenlik için vazgeçilmez aktör olan devlet bu konumunu korurken Birleşmiş Milletler, NATO, Şanghay İşbirliği Örgütü, AB gibi uluslararası örgütler de günümüzde güvenlik aktörü olarak görülmektedir.

2. RF'nin Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Güney Kafkasya Politikaları

Dönemin ABD'den sonra en büyük ikinci gücü olarak bilinen Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında fiilen dağılmasının hemen ardından yeni kurulmuş olan RF, kendi sınırları dışında kalan eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki etkisini kaybetmek istememiştir. Tüm bu ülkeleri yeniden oluşturduğu etki dairesinde tutarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte uluslararası sistem içerisinde kaybettiği gücü yeniden ortaya koyabilmek için, yeni bağımsızlık kazanmış komşu ülkelere karşı *Yakın Çevre Doktrini* uygulamaya başlamıştır. Rusya tarafından uygulanan *Yakın Çevre Doktrini*, Baltık coğrafyası ülkeleri, Doğu Avrupa ülkelerinden Beyaz Rusya, Moldova ile Ukrayna, Orta Asya ülkeleri ve son olarak Kafkasya coğrafyası ülkelerinin dâhil olduğu alanı kapsamaktadır (Keskin, 2015:49).

RF'nin iç ve dış politika konseptlerinin gelişimine, 1990-2000 yılları arasında devam eden, Atlantikçilik ve Avrasyacılık akımları arasındaki çelişkili durumun da önemli derece etki ettiği aktarılmaktadır. Atlantikçilik diğer adıyla Batıcılık akımı, genel olarak Rusya'nın Batı ile bütünleşmesinin önünü açacağını, ekonomik ve sosyal gelişimi körükleyeceğini savunurken, Avrasyacılık akımı ise yakın çevre politikalarının önemini ortaya koymaya çalışmakla birlikte buradaki politikaların Rusya'nın jeopolitik ve jeostratejik konumunu güçlendirebileceği, Rusya'nın ulusal çıkarlarına pozitif olarak etki edeceği savını öne sürmektedir. Bu noktada ortaya çıkan iki akım arasında görüş farklılıklarının neticesinde, eğilimin 1990'lı yılların sonuna doğru Avrasyacı akımın lehine doğru değiştiği ifade edilmektedir (Sobirzhanov, 2019:53).

1993 yılına kadar, RF'nin dışişleri ve savunma bakanları tarafından hazırlanan ve bu süre zarfında birkaç üst düzey yetkili ve bakanın katılımı sonucu 1993'te yayınlanan *Yakın Çevre Doktrini* RF için iki kırılma gerçekleşmesine sebep olmuştur. İlk olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1990'ların ortalarına kadar Atlantikçilik akımının güçlenmesiyle Rusya'nın Batı yönümlü bir politika izlemesi ilk kırılmanın yaşanmasına neden olmuştur. Ama 1993 yılında yayınlanan *Yakın Çevre Doktrininden* sonra Rusya'nın dış politikasında bir değişim yaşanmış ve Avrasyacılık akımı Atlantikçilik akımı karşısında güçlenmeye başlamıştır. Bu akımın güçlenmesinin Rusya için ikinci bir kırılma noktasını oluşturduğu aktarılmaktadır (Sönmez, 2010:1-2). Bilhassa bu dönem içerisinde Yevgeny Primakov'un RF'nin yeni dışişleri bakanı olması sonrası 1996 yılında kabul edilen *Primakov Doktrini* ile Rusya'nın *Yakın Çevre Doktrininin* temellerinin zamanla daha da sağlamlaştığı ifade edilmektedir (Demirel, 2019:246).

Avrupa ile Asya'nın kesişme noktasında yer alan, Hazar Denizi ile Doğu Karadeniz'e kıyısı bulunan, zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan, jeopolitik ve jeostratejik bakımdan da hem Batılı ülkelerin hem de komşu Rusya'nın ilgi alanında bulunan Güney Kafkasya bölgesi Rusya'nın *Yakın Çevre Doktrini* bağlamında büyük önem arz etmektedir. Yeltsin iktidarının ilk yıllarında bölge ile politik, ekonomik, enerji ve güvenlik gibi alanlarda iş birliği geliştirilmiştir. Ancak Rusya'nın Ermenistan'ı hem politik hem de stratejik bakımdan Dağlık Karabağ çatışmasında desteklemesi ve Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ın bir bölümünü işgal etmesi için uygun koşulları oluşturması, Batı ile üst düzey ve çok yönlü bir ilişki kurmaya çalışan Azerbaycan'ın yeni devlet oluşumunda büyük zorlukları beraberinde getirmiştir. Özellikle Batı ile ilişkileri geliştirmeye özen gösteren Azerbaycan kadar Gürcistan da zamanla Rusya'nın sert politikaları ile karşı karşıya kalmıştır (Sönmez, 2010:5). Bu noktada Güney Kafkasya'nın Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan gibi bağımsız devletlerinden oluşan jeopolitik bir alanı ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Yeltsin hükümetinin ilk döneminde sert yakın çevre politikası izleyen Rusya, Avrupa ile bütünleşmeye ve ilişkilerini geliştirmeye çalışan diğer bölgeler gibi Güney Kafkasya ülkeleri olan Azerbaycan ve Gürcistan üzerinde de etkisini artırmaya çalışmıştır. Dağlık Karabağ işgali ile Azerbaycan'ın, 2008 yılında Rusya tarafından işgale uğrayan Güney Osetya ile Abhazya bölgelerinin ayrılması sonucu Gürcistan'ın sarsıldığı aktarılmaktadır. Ancak

bu ülkelerin aksine, Batı ile bütünleşmeye ve üst düzey ilişkiler geliştirmeye pek ilgili olmayan Beyaz Rusya'nın ve Ermenistan'ın Rusların Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya üzerinde olan egemenliğini kabul etmelerinin, bu ülkelerin zamanla Rusya'nın ulusal güvenlik ve çıkarları doğrultusunda Rusya'nın aktif etki alanına dönüşmesine zemin hazırladığı ifade edilmektedir (Jensen, 2016:6-7). Burada Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkelerin ABD ve NATO ile yakınlaşmaya başlaması, bu bölgede bölgesel ve küresel güçlerin etkinliğinin artmasının ve bu durumun Kuzey Kafkasya'ya da sıçramasının endişesi yine bu bölgenin Batı ile yaşanan olumsuzlukların alanı haline gelmesi gibi nedenlerle RF Güney Kafkasya'da iç ve dış güvenliğini tehdit edebilecek bir girişimin ya da gücün ortaya çıkmasını istememektedir. Ancak bunlarla birlikte Rusya'nın tüm bu endişelerine rağmen Güney Kafkasya'nın Rusya'nın güvenliği için arz ettiği önem göz önünde alındığı takdirde bu alanda endişelerini giderebilecek ve bu anlamda çıkarlarını koruyabilecek siyasi, askerî ve ekonomik yeterliliğe de sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir.

3. RF'nin Ulusal Güvenlik Politikalarında Dağlık Karabağ Bölgesinin Önemi

Güney Kafkasya'nın coğrafi konumu, jeopolitik ve jeostratejik yerleşimi göz önüne alındığında Azerbaycan'ın diğer bölgeleri kadar ayrılmaz tarihsel ve kültürel bir öneme sahip olan Dağlık Karabağ bölgesi her zaman Azerbaycan'a komşu olan Rusya, İran ve Ermenistan gibi devletlerin ilgi alanında bulunmuştur. 1828 yılında Rusya ile İran arasında imzalanan anlaşma sonrası Dağlık Karabağ bölgesini etkisi altına alan Rusya'nın politikaları sonucu Ermeni nüfusun Karabağ'da artış göstermesi ve Ermeni halkının bu bölgeye yerleşmesi bölgenin etnik yapısını etkilemekle kalmamış aynı zamanda günümüze kadar sürecek olan Dağlık Karabağ sorununun oluşmasının da temel nedenlerden biri olmuştur (Erden, 2022:3).

Rusya İmparatorluğu döneminde etnik yapı bakımından inşa edilmeye çalışılan Dağlık Karabağ sorunu, yirminci yüzyıla gelindiğinde, Sovyetler Birliği döneminde artık Azerbaycan ile Ermenistan arasında krize dönüşmekteydi. Bu dönemde Dağlık Karabağ, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC)'ne bağlı özerk bir bölge olarak yönetiliyordu. Özellikle 1920'li yıllardan 1960'lı yıllara kadar Dağlık Karabağ'da yaşayan Ermeni nüfusu ile Ermenistan SSC'de yaşayan Ermenilerin bu bölgeye ilişkin artan talepleri Moskova hükümeti tarafından reddedilmiştir. Moskova hükümetinden istediği sonucu alamayan Ermeniler, 1948 yılından başlayarak Ermenistan SSC'de yaşayan Azerbaycanlıları geniş bir göç ve sürgün politikasına tabi tutmuş ve 1988 yılına kadar bu göç ve sürgün politikasını uygulamıştır (Askerov, 2020:56-57).

1980'li yılların sonuna doğru Mihail Gorbaçov'un Perestroyka ve Glasnost politikaları Sovyetler Birliği içerisinde farklı politik olayların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu olaylar ekseninde Ermeniler Azerbaycan SSC'ye bağlı olan Dağlık Karabağ ve Nahçıvan topraklarının Ermenistan'a bağlanmasını Moskova hükümetinden talep etmeye başlaması ve Moskova hükümetinin bu karar bağlamında çekimser kalması, Azerbaycan ile Ermenistan arasında gerilimin ve gerginliğin yükselmesine neden olmuştur. 20 Şubat 1988 yılında Dağlık Karabağ Sovyetinin Ermenistan SSC'ye bağlanma çağrısı birçok Ermeni tarafından desteklenmiştir. Ermenistan SSC, Dağlık Karabağ Sovyetinin kendi yargı yetkisine geçmesine ilişkin kararını kabul etmesine rağmen 23 Mart tarihinde Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet'i bu kararın geçersiz olduğunu ve bu yöndeki taleplerin kabul edilmediğini belirtmiştir. 15 Haziran tarihinde Ermenistan SSC tarafından Dağlık Karabağ'ın Ermenistan ile birleştiğini açıklamasından hemen sonra 17 Haziran'da Azerbaycan SSC Yüksek Sovyet'i bu kararı açıkça reddetmiş ve Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'ın ayrılmaz bir bölgesi olarak kalacağını belirtmiştir (Cornell, 1998:54).

Ermenistan SSC'nin Dağlık Karabağ üzerinde bitmek bilmeyen istekleri ve Moskova hükümetinin Dağlık Karabağ sorununa etkili bir politika uygulamaması Azerbaycan ile Ermenistan'ı silahlı çatışmanın doruğuna ulaştırmıştır. Özellikle 1988 yılı itibariyle Sovyetler Birliği'ne bağlı olan cumhuriyetlerde yükselmekte olan milliyetçilik akımları ve söylemleri,

Azerbaycan SSC ile Ermenistan SSC tarafından da duyulmaktaydı. 1989 yılının başlarında Azerbaycan'da *AHC* (Azerbaycan Halk Cehpesi) ve Ermenistan'da ise *EUH* (Ermeni Ulusal Hareketi) partileri kurulmuştur. 1 Aralık 1989 tarihinde Ermenistan SSC hükümeti Dağlık Karabağ'ın tek taraflı olarak Ermenistan topraklarına katıldığını resmen açıklamıştır. Ancak bu karar Azerbaycan SSC tarafından çok sert biçimde eleştirilmiş ve kabul edilmemiştir. Özellikle iki ülke arasında yaşanan gerilimin devamında 20 Ocak tarihinde Sovyet askerî birlikleri Bakü'ye girerek suçsuz Azerbaycan halkına karşı katliam gerçekleştirmiş ancak Azerbaycan halkının özgür ve hür iradesini kıramamış tam aksine güçlendirmiştir. Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra aynı yılın 26 Kasım tarihinde Dağlık Karabağ bölgesinin özerkliğini tek taraflı olarak iptal etmiştir (Canar, 2012:26).

3. Birinci Karabağ Savaşı Dönemi

30 Ağustos 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını duyurması sonrası RF'nin desteğini alan Ermeniler sınırlarında bulunan Karabağ'ın köylerine karşı saldırılar düzenleyerek orada bulunan suçsuz ve silahsız insanlara soykırım yapmaya devam etmiştir. Bu sorunun çözümünden yana bir tavır sergilemeye çalışan Yeltsin hükümeti, Nazarbayev hükümeti ile birlikte iki ülke arasında devam eden çatışmanın sonlandırılması adına bir anlaşma imzalamışlardır. Ancak anlaşmaya rağmen Ermeniler saldırılarına devam etmiş ve aynı yılın 20 Kasım günü Azerbaycan hükümetinde görev yapan heyeti taşıyan bir helikopteri düşürmüştür. Bu durumun barış görüşmelerinin anlamsız olduğunu açıkça ortaya koyduğu ifade edilmektedir. Ermenilerin bu kadar organize bir şekilde hareket etmelerinde Rusya'nın KGB istihbaratının ve askerî birliklerinin etkisinin göz ardı edilmeyeceği dile getirilmektedir (Yılmaz, 2013:98).

Rus ve Ermeni askerî birlikleri tarafından 26 Şubat günü düzenlenen ve 613 kişinin katliamı ve 1000 kişinin ağır yaralanması ile sonuçlanan Hocalı Soykırımı, insanlık tarihinin en acı, trajik ve kan donduran soykırım olaylarından biri olarak tarihte yerini almıştır. Ermeni ve Rusların birlikte düzenledikleri bu saldırı dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Hocalı Soykırımı'ndan 4 gün sonra Azerbaycan BM tarafından 2 Mart'ta resmen BM üyeliğine kabul edilmiş ve bununla birlikte BM Karabağ'da savaşın durdurulması gerektiğini ve Karabağ'ın resmî olarak Azerbaycan'ın ayrılmaz bir bölgesi olarak tanıdığını açıklamıştır (Ekici, 2022:141). Bu olaylar yaşanırken Azerbaycan'ın ilk cumhurbaşkanı olan Ayaz Mütellibov, Dağlık Karabağ'da yaşanan çatışmanın durdurulması ve barışın tesisinde Rusya'nın önemli bir aktör olduğunu kabul etmiştir. Ancak özellikle iç ve dış politikada yaşanan sorunlar, Hocalı Soykırımı gibi bir olayın önlenememesi ve muhalefetin artan baskısı Ayaz Mütellibov'un istifasını da beraberinde getirmiştir (Beşikçi, 2016:238).

1992 yılının haziran ayında iktidara gelen AHC, iktidar yılları boyunca ülkede düzeni sağlamada etkisiz kalması yüzünden iç ve dış politika bağlamında birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. AHC'nin ilk yıllarda izlediği politikalarda Karabağ sorunun derinleşmesine neden olmuş, Azerbaycan'ın Rusya ve İran ile olan ilişkilerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle bölge ülkeleri tarafından Rusya'nın ulusal çıkarlarının hesaba katılmamış olması, iki ülke arasında ilişkilerin kötüleşmesine ve Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan aleyhine doğru evrilmesine zemin hazırlamıştır. Karabağ Savaşı, iç ve dış politikada yaşanan kriz durumunun ağırlaşması gibi gelişmeler neticesinde, Ebulfez Elçibey ve halkın ileri gelen kişileri tarafından deneyimli siyasetçi olarak bilinen ve Nahcivan'da meclis başkanlığı görevini yöneten Haydar Aliyev'in başkent Bakü'ye çağırılması ile sonuçlanmıştır (Elma, 2015:10). Haydar Aliyev'in cumhurbaşkanlığının ilk dönemi ile birlikte, iç ve dış politikada dengeli ve istikrarlı bir ülkeye dönüşmeye başlayan Azerbaycan, 1993 yılının sonlarından 1994 yılının ortalarına kadar Ermeniler tarafından işgal edilen toprakların belirli bir kısmını geri almayı başarmıştır. 5 Mayıs 1994 tarihinde, 12 Mayıs tarihinde yürürlüğe girecek olan ve Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te imzalanan "Bişkek Protokolü" ile birlikte 1988 yılından başlayarak devam eden Dağlık Karabağ'daki çatışmalar durdurulmuş ve ateşkes ilan edilmiştir (Allahverdiyev, 2010:88-89).

Haydar Aliyev'in, yeni bağımsızlığını kazanmış bir Güney Kafkasya ülkesinin ulusal güvenliğinin sağlaması ve Dağlık Karabağ gibi bir bölgenin işgalden kurtarılması için RF gibi bir gerçeği göz ardı edemeyeceğini ve ülkenin yeniden kalkınması için bu ülkeyle üst düzey ve dengeli ilişkiler geliştirmenin elzem olduğunu bilmekte olduğu dile getirilmektedir. Özellikle Yeltsin hükümetinin Ermenistan'la 1993'ten 1995'e kadar savunma sanayi alanında 1 milyar \$ değerinde silah anlaşmasını imzalaması sonrası Azerbaycan ise 1993 yılında bölgesel dengelerin değişmemesi ve silah anlaşması sonrası Ermenistan'ın Güney Kafkasya'da üstünlük kazanamaması için Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR), Lukoil gibi şirketler ile birtakım anlaşmalar imzalanmış ve bununla birlikte aynı yılın Aralık ayında Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde de Boris Yeltsin'in istifası sonrası hükümeti devralan Vladimir Putin, RF'nin Güney Kafkasya'da kaybolan etkisini ve gücünü geri kazanmak ve bu bölge bağlamında ulusal güvenliğini ve ulusal çıkarlarını belirleyerek sağlamlaştırmak için yeni stratejiler geliştirmeye çalışmıştır (Mustafayev, 2002:36-37).

4. İkinci Karabağ Savaşı Dönemi

2003 yılına gelindiğinde, Haydar Aliyev kişisel sağlık sorunları nedeniyle üçüncü dönem cumhurbaşkanlığı görevini kabul etmemiş ve bu göreve vekaleten oğlu İlham Aliyev'i aday göstermiş, sonuçta İlham Aliyev 2003 yılının ekim ayında Azerbaycan'ın dördüncü cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Haydar Aliyev'in 2003 yılının aralık ayındaki vefatı sonrasında İlham Aliyev'in de ilk dönem çerçevesinde iç ve dış politikada babasının izlediği denge politikasını uyguladığı aktarılmaktadır. Güney Kafkasya'da güvenliğin, barışın, entegrasyonun ve istikrarın sağlanması için kısa ve uzun vadede bölge ülkeleriyle siyasal, ekonomik, güvenlik, enerji, kültürel ve diğer alanları da kapsayacak şekilde ilişkileri geliştirmeye çalıştığı ve Dağlık Karabağ sorununun çözümü için aktif bir dış politika izlediği ifade edilmektedir (Yılmaz, 2013:16). 2004 yılının şubat ayında RF devlet başkanı Putin'in daveti üzerine Moskova'ya resmî ziyarette bulunan Azerbaycan devlet başkanı İlham Aliyev, Azerbaycan ile RF arasında askerî boyutta iş birliğinin geliştirilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır. 2005-2006 yılları arasında iki ülke arasında karşılıklı olarak Rusya'da Azerbaycan yılı, Azerbaycan'da ise Rusya yılının ilan edilmesi, iki ülke arasında birçok alanda ilişkilerin hızla gelişmesine de olanak sağlamıştır. 2006 yılının Şubat ayında RF devlet başkanı Putin, Azerbaycan'a resmî ziyarette bulunarak İlham Aliyev'le görüşmüş ve bu görüşmede bölgesel güvenlik, iki ülke arasında olan enerji politikaları ve Karabağ sorununun çözümüne yönelik konular değerlendirilmiştir. 2008 yılının temmuz ayına gelindiğinde RF'nin yeni devlet başkanı olan Dimitri Medvedev Azerbaycan'a resmî ziyarette bulunmuş ve bu ziyaret çerçevesinde cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile iki ülke arasında ekonomi, ticaret ve enerji gibi alanları kapsayan iş birliği konularında değerlendirmeler yapılmıştır (Mammadov, 2014:61-63).

2011 yılında RF Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Bakü ve Erivan hükümetleri için "Madrid İlkeleri" esasında Dağlık Karabağ'ın işgali altında olan 7 ilden 5'nin aşamalı ve koordineli bir şekilde Ermenistan işgalcilerinden arındırılarak Azerbaycan'a iade edilmesini ve bunun karşılığında bu bölgelerde "Rus barış gücü" konuşlandırılmasını öngören bir anlaşmayı ileri sürmüştür. Ancak Erivan hükümetinin 1994 yılından 2011 yılına kadar oluşturulmuş olan statükoyu korumak ve Bakü hükümetine karşı hiçbir taviz vermemek için bu anlaşmayı yeniden çıkmaza sürüklediği ifade edilmektedir (Modebadze, 2021:105). Ermeniler bölgede kendileri lehine oluşturulmuş statükoyu her ne kadar korumaya çalışsalar da İlham Aliyev'in cumhurbaşkanlığının ilk dönemi ile birlikte Dağlık Karabağ sorununun ve gerçeklerinin dünya kamuoyuna ulaştırılması için dış politikanın etkin bir şekilde kullanıldığı, yine bu sorun bağlamında birçok ülkenin ve uluslararası kurumun Azerbaycan'a Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik desteğinin alındığı aktarılmaktadır (Yılmaz, 2010:82).

2014 yılında Kırım'ı uluslararası hukuka aykırı bir şekilde ilhak eden ve bunun karşılığında Batılı ülkeler tarafından çeşitli yaptırımlara tabi tutulan Rusya'nın, Batı'da ortak hareket

edebilecek ülke bulamadığı için yine yüzünü Kafkaslara döndüğü ifade edilmektedir. Ancak Kırım'da devam eden süreç boyunca Batı ile RF arasında dengeli bir politika izleyen Türkiye'nin, bu dönemde çoğu alanda Rusya'nın en önemli ortaklarından biri olduğu ve iki ülke arasındaki yakınlaşmanın Azerbaycan-Rusya ilişkilerini de olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'daki provokatif eylemlerini her geçen yıl daha da artırmasının neticesinde, 2016 yılında 2-5 Nisan arası 4 günlük savaşta Azerbaycan'ın işgal altında olan iki önemli stratejik konuma sahip olan bölgesini işgalden kurtardığı görülmüştür. Azerbaycan'ın bu girişiminin sonucunda 5 Nisan günü RF'nin önerisi üzerine Moskova'da Azerbaycan ile Ermenistan arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır (Sapmaz, 2022:266-267).

Azerbaycan 2009'dan 2018'e kadar askerî harcamalarını 24 milyar \$'a ulaştırmış Türkiye, İsrail ve Rusya'dan alınan silahlarla askerî envanterini güçlendirmiştir. Bununla birlikte bu dönemde Türk Savunma Sanayii'nin ürettiği SİHA (Bayraktar TB2) ve diğer mühimmatları da temin ederek askerî anlamda ülkeye kazandırarak konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. 2020 yılına gelindiğinde Erivan Hükümeti'nin, Bakü ile Ankara arasında ortaya çıkan stratejik ve üst düzey iş birliğinin geliştirilmesi yönelik adımlara cevap niteliğinde Dağlık Karabağ bölgesinde provokatif eylemlerini artırmış ve 12 Temmuz günü Azerbaycan ve Türkiye için önemli stratejik bir bölge olan, petrol ve doğalgaz boru hatlarının geçtiği Tovuz'a saldırı düzenlemiştir. Ancak Erivan Hükümeti'nin buradaki tutumu ve saldırgan tavrı, Bakü ve Ankara'yı Erivan Hükümeti'ne karşı stratejik adımlar atmaya zorlamıştır (Pirinççi ve Güler, 2020:40-41). 27 Eylül 2020'de Ermeni askerî birlikleri Dağlık Karabağ üzerinden Azerbaycan'ın işgal altında olmayan bölgelerine sınır ihlalleri gerçekleştirmiş ve bu anlamda provokatif adımlarını sürdürmüş bu durum Azerbaycan'la Ermenistan arasında İkinci Karabağ Savaşı'nın ortaya çıkmasına neden olmuştur. 27 Eylül-10 Kasım tarihleri arasında 44 gün devam eden çatışmalarda, Azerbaycan ordusu işgal altında olan 4 ilini işgalden kurtarmıştır. 44 günlük savaş döneminde Paşinyan hükümeti, savaş alanı dışında kalan Gence şehrini Sovyet üretimi olan OTR-21 Toçka balistik füzesiyle vurması sonucu 10'dan fazla kişi hayatını kaybederken, 40'tan fazla kişinin ise yaralanmasına neden olmuştur. Ermenistan ordusunun Gence şehrinin dışında Berde iline de füze saldırısı düzenlemesinin Paşinyan hükümetinin, savaş suçu işleyen ve terörist eylemler düzenleyerek uluslararası hukuku hiçe sayan bir devlet gibi hareket ettiğini gösterdiği ve bu tavrının da uluslararası toplum tarafından görüldüğü aktarılmaktadır (Kalkan, 2023:8-9). Diğer yanda 10 Kasım 2020'de Dağlık Karabağ Savaşı'nın sonlandırılması için RF'nin arabuluculuk girişimiyle üç ülke lideri arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma gereği Azerbaycan işgal altında bulunan 7 ilinden 3'ünü (Ağdam, Kelbecer ve Laçın) çatışmadan 2020'nin sonuna kadar Ermenistan'dan geri almayı başarmıştır (Polizada, 2022:93-94). Ateşkes beyanının imzalanmasıyla birlikte Azerbaycan'ın resmî olarak zaferinin tescillemiş olduğu ifade edilmektedir.

Birinci Karabağ Savaşı döneminde Rusya'nın Ermenistan'ın yanında yer alarak hem politik hem askerî destek vermesinin, İkinci Karabağ Savaşı döneminde de Paşinyan hükümetini umutlandırdığı dile getirilmektedir. Ancak Paşinyan hükümetinin olası bir savaş senaryosunda Azerbaycan'a karşı başta Rusya olmakla birlikte "KGAÖ" üyelerini de sahaya sürerek çatışmanın boyutunu artırmak niyeti Putin tarafından reddedilmiştir. Putin, Dağlık Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan'ın işgal edilen topraklarında devam ettiğini ve Azerbaycan ordusunun yalnızca kendi toprakları üzerinde savaştığını belirtmesi, Dağlık Karabağ bölgesinin Azerbaycan toprakları olduğu gerçeğinin doğrular nitelikte bir adım olmuş ve bu bölgede Azerbaycan ile savaşta olan Paşinyan hükümetini de zor duruma düşürmüştür (Zengin, 2021:47). 44 günlük savaş döneminde Putin'in iki ülke arasında tarafsız bir politika izlenimi vermesinde en önemli etkenin, Azerbaycan'ın savaş boyunca hem siyasal hem ekonomik hem askerî bakımdan Ermenistan karşısında üstün olmasının ve bununla birlikte Türkiye'nin açıkça desteğinin önemli rol oyanmış olduğu aktarılmaktadır (Eminoğlu ve Deniz, 2021:253). Burada ifade etmek gerekir ki Ermenistan'ın yıllarca Rusya'nın desteğini alarak sürdürmeye çalıştığı statükonun ortadan

kalkmasıyla Güney Kafkasya'da hem politik hem stratejik güç Azerbaycan'ın lehine doğru değişmiş ve bu durum bölgede Azerbaycan'ın konumunu güçlendirmiştir.

Sonuç

RF Soğuk Savaş sonrası oluşturulmuş olan konjonktürel yapıya ve uluslararası sisteme adapte olmak, bu yapıda ve sistemde kendine bir yer edinerek ulusal güvenliğini ve ulusal çıkarlarını sağlamlaştırmak adına *Yakın Çevre Doktrinine* büyük önem vermektedir. 1993'te Yeltsin döneminde kabul edilen ve 2000 yılı sonrası Putin tarafından daha da geliştirilen yakın çevre politikalarında Güney Kafkasya büyük önem arz etmektedir. Rusya'nın Birinci Karabağ Savaş'ında Ermenistan'a verdiği destekle Güney Kafkasya'da Ermenistan'ın lehine değişmeye başlayan statüko, Haydar Aliyev ve İlham Aliyev döneminde Boris Yeltsin ve Putin ile yapılan ikili görüşmelerde Azerbaycan'ın lehine değişmeye başlamıştır. Bununla birlikte Türkiye, İsrail ve Pakistan ile yapılan görüşmeler ve kurulan ilişkilerin en üst düzeye ulaşması ve çoğu alanda ilişkilerin güçlenerek gelişmesi Azerbaycan'ın konumunu bölge genelinde güçlendirmiştir.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması ile birlikte Türkiye ile politik, ekonomik, kültürel, güvenlik, askerî ve diğer birçok alanda ilişkilerini artırarak en üst seviyeye ulaştırmasının Azerbaycan açısından büyük önem arz ettiği ifade edilmektedir. Özellikle 2003 yılında İlham Aliyev'in cumhurbaşkanı olması ile birlikte birbirlerini iki kardeş ülke olarak niteleyen Azerbaycan ile Türkiye'nin tüm platformlarda birbirlerinin politikalarını desteklemekte oldukları dile getirilmektedir. 2020 yılında 44 günlük Karabağ Savaş'ında Azerbaycan'a tüm platformlarda tam destek olan Türkiye'nin, hem masada diplomatik yollarla hem de savaş alanında Bayraktar TB2 SİHA ve diğer silahlarla Azerbaycan'ın politik, askerî gücünü ve silah envanterini zenginleştirmiş olmasının, iki ülkenin birbirlerini ne denli desteklemekte olduklarının en açık göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak her ne kadar Azerbaycan'ın açık üstünlüğü ve zaferi ile sonuçlanan Karabağ Savaş'ının Güney Kafkasya'da tüm dengeleri Azerbaycan'ın lehine değiştirdiği görülse de bu zaferin bölgede Rusya'nın etkisini tam olarak azalttığını dile getirmenin zor olduğu ifade etmek gerekmektedir. Özellikle Paşinyan hükümetinin, Güney Kafkasya'da Azerbaycan ile Türkiye arasında yakın kardeşlik ve müttefiklik ilişkilerine karşı bir denge kurması için Putin hükümetine ihtiyacının olduğu açık bir şekilde ortada durmaktadır.

RF'nin Kafkasya politikasının *sıcak denizlere inme, büyük güç yaklaşımı*, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ortaya çıkan *Yakın Çevre Doktrini* kapsamında şekillenmiş olduğu açıktır. RF, Kafkasya'da karşılaştığı sorunlara yönelik genel anlamda güvenlik odaklı yaklaşmakta ve Kafkasya'nın kuzeyinde iç güvenlik tehditlerini, güneyinde ise yakın çevre tehditlerini engelleme çabası içerisinde. Çünkü buralarda Rusya'nın güvenliğini tehdit edebilecek noktada yaşanabilecek sorunların doğrudan RF'nin güvenliğini olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle RF, ulusal güvenliğini tehdit edebilecek sorunları en aza indirmek adına Kuzey Kafkasya'yı fiziki olarak kontrol etmekte, Güney Kafkasya'daki üç bağımsız devleti (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan) birtakım politik, askerî ve ekonomik politikalar ile kendisine yakın hareket etmeye zorlamaktadır.

Sonuç olarak RF, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından gerek dış politikada etkinliğini artırmak ve siyasi, askerî ve ekonomik gücünü sınırlarına yakın bölgelerde bu gücünü sürdürmek gerekse ulusal güvenliğini sağlamak noktasında *Yakın Çevre Doktrini* çerçevesinde hareket etmektedir. Buradan hareketle RF'nin, Dağlık Karabağ'ı da içinde bulunduran Güney Kafkasya'da hâlâ ulusal çıkarları aleyhine ortaya çıkabilecek olayları şekillendirebilecek siyasi, askerî ve ekonomik araçlara sahip olduğunun göz ardı edilemeyeceğini veyahut edilmemesi gerektiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- Allahverdiyev, T. (2010). *Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Karabağ Sorunu*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bursa.
- Askerov, A. (2020). The Nagorno Karabakh Conflict: The Beginning of The Soviet End. A. Askerov, S. Brooks, L. Tchantouridze (Ed.). *Post-Soviet Conflicts: The Thirty Years' Crisis* (s.55-82). London: Lexington Books.
- Başurğan, A. (2018). *Ulusal Güvenlik Politikaları Ve Güvenlik Kültürü Arasındaki İlişkiselliği Ortaya Çıkarmaya Yönelik Ölçek Geliştirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmama Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilim ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Bellavita, C. (2008). Changing Homeland Security: What is Homeland Security? *Homeland Security Affairs*, 4(2), 1-31.
- Beşikçi, A. G. S. Ö. (2016). Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2), 237-252.
- Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(31), 149-169.
- Canar, B. (2012). Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan ile İlişkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 21-38.
- Cornell, S. E. (1998). Turkey and the Conflict in Nagorno Karabakh: A Delicate Balance. *Middle Eastern Studies*, 34(1), 51-72.
- Demirel, E. (2019). Rus Dış Politikasında Güvenlik Faktörü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 243-265.
- Erden, K. İ. Ş. İ. (2022). Bir Tarafta Pandemi, Diğer Tarafta Savaş: Tarihi ve Siyasi Yönleri ile "2020 Dağlık Karabağ Savaşı". *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 1-8.
- Ekici, Y. (2022). Dağlık Karabağ'da Ermeni İşgali (1988-1993). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 134-144.
- Elma, F. (2015). Azerbaycan'da Sovyet Sonrası Bağımsızlık Süreci: Demokrasiye Geçiş ve Devlet İnşasının İlk Yılları (1988-1993). *Yeni Türkiye*, 75, 190-201.
- Eminoğlu, A. ve Deniz, Y. A. (2021). ABD ve Rusya Ekseninde Dağlık-Karabağ'da Çatışma Çözümünü Geciktiren Güç Dengesi Sistemi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(2), 245-255.
- Fjäder, C. (2014). The Nation-State, National Security and Resilience in The Age of Globalisation. *Resilience*, 2(2), 114-129.
- Gündüz, O. ve Göçoğlu, V. (2020). Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD'nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(21), 725-755.
- Jensen, A. (2016). How to Hold on to Hierarchy: Russia and the Near Abroad. *Sigma: Journal of Political and International Studies*, 33(1), 3-18.
- Kalkan, D. (2023). İkinci Karabağ Savaşı ve Ermeni Diasporası. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70257/ikinci_karabag_savasi_ve_ermen_i_diasporasi (Erişim Tarihi: 21.01.2023).
- Keskin, M. (2015). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(2), 45-62.
- Mammadov, A. (2014). *İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan'ın Bölgesel Dış Politikası* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Sakarya.
- Mustafayev, R. (2002). *Dağlık Karabağ Problemi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Pirinççi, F. ve Güler, M. Ç. (2020). Karabağ'da Kırılan 26 Yıllık Paradigma. www.irs-az.com (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Polizada, F. (2022). *Azerbaycan ile Ermenistan Arasında İkinci Karabağ Savaşı ve Rusya'nın Bu Savaşa Etkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı, Karabük.

- Sapmaz, A. (2022). Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası: Bütüncül Bakış. *Gazi Akademik Bakış*, 16(31), 257-278.
- Sobirzhanov, T. (2019). *Rusya'nın Soğuk Savaş Sonrasında Orta Asya'da Uyguladığı Kültür Politikaları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Sakarya.
- Sönmez, A. S. (2010). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 1-9.
- Yılmaz, M. (2013). Karabağ Savaşı ve Adım Adım Hocalı Soykırımı. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 95-104.
- Yılmaz, R. (2010). Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 69-93.
- Yılmaz, R. (2013). Kafkasya'da Çözülmeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(1), 71-90.
- Zengin, A. K. (2021). II. Karabağ Savaşı'nda Türk Kazanımları. *Bülten Dergisi*, (3), 46-49.